

СЕКЦІЯ 1 ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 811.11 37

АСПЕКТИ ВІДТВОРЕННЯ АВТОРСЬКОЇ ОБРАЗНОСТІ НА ПРИКЛАДІ РОМАНІВ ДЖЕРАЛЬДА ДАРРЕЛЛА

Воронова З.Ю., к. філол. н., доцент,
завідувач кафедри перекладу
Дніпровський державний технічний університет

У статті розглядаються аспекти відтворення українською мовою авторської образності в романах Джеральда Даррелла. Увагу сфокусовано на механізмі та закономірностях явища індивідуальної лексичної системи, а також на проблематиці перекладів творів письменника. Окреслення основної проблеми цієї статті визначає у якості мети дослідження особливостей відтворення авторської образності в романах Джеральда Даррелла «Моя сім'я та інші звірі» та «Земля горохів».

Ключові слова: авторська образність, стилістичний прийом, авторський стиль, епітет, метафора, колоронім, топонім, переклад, адекватність перекладу, прагматика тексту.

В статье рассматриваются аспекты воспроизведения с помощью украинского языка авторской образности в романах Джеральда Даррелла. Центром внимания являются механизм и закономерности индивидуальной лексической системы, а также проблематика переводов произведений писателя. Основная проблема этой статьи определяет в качестве цели исследования особенностей воспроизведения авторской образности в романах Джеральда Даррелла «Моя семья и другие звери» и «Земля горохов».

Ключевые слова: авторская образность, стилистический прием, авторский стиль, эпитет, метафора, колороним, топоним, перевод, адекватность перевода, прагматика текста.

Voronova Z.J. THE ASPECTS OF REPRODUCTION OF AUTHOR'S IMAGERY IN THE NOVELS OF GERALD DURRELL

The article deals with the problem of reproduction of the author's imagery system of the novels by G.D. in Ukrainian translations. The accent is made on the transcoding the individual author's lexical system into the target language. The main problem, which this article defines, as the goal of empirical studies of author's imagery reproduction in the novels of Gerald Durrell "My family and other animals" and "Ground peas".

Key words: author's imagery, stylistic device, author's style, epithet, metaphor, toponym (place names), translation, adequacy of translation, pragmatics of the text.

Постановка проблеми. Письменник прагне втілити у своєму творі власні роздуми, фантазії, використовуючи певні художні засоби та прийоми, що створюють індивідуальний стиль автора, його картину світу.

Складно переоцінити значення перекладу іншомовних художніх творів українською мовою, адже зразки добре виконаного перекладу зі збереженням авторської образності, художньо-образних моделей, на відміну від моделей наукових, не просто пояснюють світ, але стають поряд із реально існуючими та сприймаються як певна ілюзорна реальність.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Велика кількість лінгвістів та філологів, зокрема, Т. Онопрієнко, Г. Поспелов, В. Москвін, Т. Казакова, приділяють значну увагу вивченню цих прийомів у своїх наукових

дослідженнях. Із критикою теорії образної специфіки мистецтва виступили Г. Поспелов, Г. Абрамович, І. Буров, стверджуючи, що специфіка літератури – у її предметі, яким є людина. Безумовно, у кожному творі наявна особистість, її думки, почуття, переживання; людина – основний предмет мистецтва, але не єдиний. У художніх творах висвітлені природа, світ речей, соціальне оточення. Із цього приводу С. Тер-Минасова зауважує, що «всі ті явища життя, які відносяться до самої їхньої суті, не є естетичними властивостями» [1, с. 320]. Іншої думки дотримуються представники теорії наслідування дійсності шляхом моделювання: вони вважають, що художня творчість – це специфічний спосіб образного моделювання дійсності, а знаряддя худож-

нього пізнання – це не абстрактна думка, а творча уява. Важливим для прихильників теорії образності є створення письменником, актором, живописцем, скульптором образних моделей реальності; а в мистецтві уява за допомогою мислення створює образи, усе нове, небувале; художня модель будується завдяки фантазії художника, який, малюючи з натури, творить свій образ.

Постановка завдання. Окреслення основної проблеми, що розглядається у статті, визначає у якості мети дослідження особливостей відтворення авторської образності в романах Джеральда Даррелла «Моя сім'я та інші звірі» й «Земля горохів» та їх стилістичні засоби.

Виклад основного матеріалу дослідження. На відміну від наукових, у художніх моделях відтворення світу завжди наявні авторське бачення та оцінка; у наукових повідомленнях не існує авторського «я», вони не мають емоційного забарвлення. Проте жодна зі згаданих теорій у повній мірі не розкриває специфіку мистецтва, хоч усі разом вони дають досить повне уявлення про особливості мистецтва. Специфіка художнього мовлення полягає у тому, що в мові художньої літератури використовуються елементи всіх стилів, усі засоби взаємодіють для вираження естетичного змісту твору через систему художніх образів.

Для багатьох контекстів існує достатня кількість нейтральних та емоційних слів, що дає можливість автору точно висловити всі відтінки та розставити акценти. Естетичні функції у художньому тексті виконують фонетичні, словотвірні, морфологічні й синтаксичні засоби мови. Отже, художня література – це різновид мистецтва, що відображає суспільне життя у художніх образах. Її відносять до синтетичних видів, оскільки вона апелює до пам'яті органів зору, слуху, дотику, смаку тощо. Образність – важлива особливість мистецтва, але не єдина.

Специфіка художнього мовлення полягає у тому, що в мові літератури використовуються елементи всіх стилів. Усі засоби взаємодіють для вияву естетичного змісту твору через систему художніх образів. У широкому сенсі термін «образ» означає відображення у свідомості зовнішнього світу. У художньому творі образи – це втілення мислення автора, його унікальне бачення і яскраве зображення картини світу. Створення яскравого образу ґрунтується на використанні подібності між двома далекими один від одного предметами, практично

– на своєрідному контрасті. Щоб зіставлення предметів або явищ було несподіваним, вони повинні бути досить різними, але іноді схожість є незначною, непомітною, даючи поживу для роздумів читача, або відсутня зовсім. Межі та структура образу можуть бути будь-якими: він здатний передаватися словом, словосполученням, реченням, фразовою єдністю, може займати певний розділ або охоплювати композицію цілого роману.

Переклад творів художньої літератури – складне та багатоглядне явище, це неодноразово підкреслювали усі дослідники даного феномену в мовознавстві та літературознавстві. Невипадково художній переклад як проблема наукового дискурсу належить одночасно теорії літератури та лінгвістиці, що вказує на його неоднозначність як феномена, різні сторони якого вимагають подальшого вивчення.

Художній переклад прози чи поезії є справжнім мистецтвом, творчістю. Тому перекладач художніх текстів – це той самий письменник, який ніби створює книгу для читача. Основною метою художнього перекладу ми вважаємо збереження ідіостилу. «Індивідуальний стиль має свої прикмети (наприклад, характер словника, обраного автором (літературний, сучасний, діалект)). Тому необхідно враховувати співвідношення цих особливостей та їх функцій із нормою мови в оригіналі та перекладі» [2, с. 145]. Найважливішими «способами репрезентації специфіки художнього тексту вважають епітети, метафори, авторські неологізми, імена і топоніми, діалектизми» [3, с. 15]. Переклад художньої літератури – це творче завдання, тому що «в художній літературі використовуються образи» [4, с. 9].

Образність створюється автором за допомогою різних мовних засобів, присутніх у мові оригінала. Варто згадати, що під час роботи перекладач ніби зближує дві лінгвістичні системи, одна з яких є експліцитною, інша – здатною до адаптації. «Перекладач, насамперед, буде оцінювати дескриптивний, емоційний і змістовий план одиниць перекладу, відновлювати ситуацію, описану в повідомленні, зважувати стилістичний ефект» [5, с. 56].

Як відомо, Джеральд Даррелл – учений-зоолог. Тому не викликає подиву той факт, що в основу його робіт покладено саме образи тварин та рослин. У кожному романі автор проводить паралель між людиною та твариною, співставляє героїв своїх книг із рослин

нами. Його твори сповнені саме такими порівняннями та метафорами. Почуття гумору Джеральда Даррелла дуже специфічне й неординарне, зокрема, завдяки його професії. Письменник у творах розповідає про свої подорожі та дослідження тваринного світу у різних куточках світу. Стиль його романів можна охарактеризувати і як художній, і як науковий. Тому допускається різноманітність текстотворення, структури та мовного наповнення. Творам Джеральда Даррелла властиве стильове індивідуальне забарвлення. Автор не тільки повідомляє предметно-логічну інформацію, але й супроводжує її власною оцінкою. Письменник намагається залучити увагу читача та спонукає його до захисту тварин і середовища їх проживання; не менш важливою є естетична складова, що безпосередньо впливає на читача.

Особлива роль у реалізації прагматики відводиться емоційно-експресивній лексиці, у тому числі стилістичним засобам виразності, які широко використовуються письменником, зокрема, у його творах «Земля горохів» і «Моя сім'я та інші звірі» [6; 7]. З усього різноманіття предметів та явищ навколишнього світу Джеральд Даррелл вибирає те, що співзвучно його душі та світосприйняттю. Створена письменником картина світу здається ідеальною, природа – прекрасною, тварини – привабливими, а люди – милими та чуйними. Лексичні засоби стилістичної виразності, які використовує Джеральд Даррелл, є відображенням особистості самого автора, вони роблять оповідь переконливою та незабутньою.

У романах письменника часто використана конвергенція – сплетіння двох або більше художніх прийомів у одному фрагменті тексту. Як відомо, це один із способів актуалізації написаного. Конвергенція виконує низку функцій: експресивну, емоційну та оцінну, що фіксують увагу читача на конкретному фрагменті тексту, і тому він не може залишитись незацікавленим. Романи Джеральда Даррелла дуже легко читати, вони неймовірно милозвучні. Часто використовується прийом алітерації, що створює ритм і збагачує мову, якою написано твори.

Конвергенція в романах письменника наявна в кожному абзаці. Текст насичено епітетами та порівняннями, метафорами й колоритами, тому вибрати найкращий варіант перекладу – не просте завдання. Саме цим займалися Л. Дерев'янка, працюючи над російським перекладом роману Джеральда

Дарелла «Моя сім'я та інші звірі», та українські перекладачі

Л. Гончар та Д. Жуков, у роботі над романом «Земля горохів». Розглянемо детальніше деякі аспекти та специфіку перекладу вищезазначених творів на конкретних прикладах:

«She was tall, thin, with a face like an ancient horse, crow-black eyebrows, and an enormous cushion of scarlet hair on her head» [6, с. 122]
«Вона виявилась високою худорлявою жінкою з обличчям старої шкапи, смолисто-чорними бровами й пишною кучмою ясно-червоного волосся».

У цьому фрагменті ми бачимо порівняння *a face like an ancient horse*, також ряд *epithets tall, thin, with a face like an ancient horse*. У тексті відчутно ритм, використано короткі слова, у яких наголос падає на перший склад. При перекладі ритм було загублено - і у російському перекладі (*высокая худая женщина с лицом старой лошади*), і в українському варіанті (*високою худорлявою жінкою з обличчям старої шкапи*). Цікавий також той факт, що для англійської культури кінь – видатна тварина. Історично склалося, що коні були помічниками людей, для британців вони були у пошані, як священна корова в Індії. Життя племен у той час залежало від коней, люди наділяли її містичними здатностями. У англійців навіть був звичай ховати померлого з конем, тому порівняння жінки із конем – велика честь, приємний комплімент. У нашій культурі порівняння жінки з конем не є досить вдалим (є натяком на те, що жінка невродлива).

Звернімося до лексико-стилістичних прийомів епітету та порівняння (як найбільш часто вживаних у даних творах) і розглянемо деякі особливості їх використання. Авторська установка на те, щоб зробити розповідь захоплюючою та доступною для розуміння звичайному читачеві, вимагає дотримання низки вимог, що висувуються до науково-популярних текстів. Так, одними з характерних рис є образність особливого роду (проста, структурно нерозвинена, звернена до тезаурусу звичайної людини), а також стилістичні прийоми, виражені тільки засобами літературно-розмовної лексики. Стиль Джеральда Даррелла відрізняється багатою образністю, яка характерна скупченням стилістичних засобів або ж окремими прийомами - розгорнутими і поширеними. Кожна метафора чи епітет у тексті являє собою неосяжне поле для вивчення.

Одне із провідних місць у романах письменника займають кольори. Автор завжди намагається поєднати їх: чи з кольором квітки, дерева, чи із забарвленням тварин та птахів. Перекладач має уточнювати такі моменти, користуючись енциклопедіями та мережею Інтернет для того, щоб передати всі нюанси та натяки у створених образах. Адже колороніми - це також прояв авторського стилю, і завдання перекладача – не загубити його, не зробити буденним.

Природа в романах Джерольда Даррелла займає провідне місце. Більшу частину свого життя він досліджував природні явища і у своїй творчості вирішив передати той дивний світ природи, з яким особисто був дуже близько знайомий (*the giant bamboos, like the talons of some immense green dragon*) [6, с. 128]. Поширене образне порівняння зупиняє увагу читача, викликаючи відчуття тривожного очікування, співзвучне настрою оповідача. Показним у цьому порівнянні є те, що для опису гігантських стовбурів бамбука, що химерно, навіть страхотливо нависають над дорогою, автор вдається до аналогії із тваринним світом (*the giant bamboos = the talons of ... dragon*). Перекладачем було здійснено еквівалентний переклад – часто вживаний та не завжди найпростіший спосіб. Скоріше за все, Даррелл не мав на увазі страшного дракона, а хотів показати, який він величезний, підкреслюючи його розміри.

У наступному фрагменті також змальовано природу, але автор бачить її по-своєму, використовуючи для її зображення несподівані порівняння:

“The beach-huts turned blank wooden faces towards a greeny-grey, froth-chained sea...”. [7, с. 26] «Дерев'яні купальні невиразно блимали на зеленово-сізе піняве море...»

Купальні начебто оживають, Даррелл зображує їх обличчя *blank* – пустими, ніби підкреслюючи їх недалекість. В українському перекладі завдяки прийому транспозиції маємо прислівник *невиразно*. Фраза *turned blank wooden faces* у перекладача, який працював з українським текстом, звучить *невиразно блимали*. Перекладач намагається таким чином компенсувати слово *blank*. Колоронім *greeny-grey* є авторським, незвичним для англійської мови. Даррелл має свою кольорову гамму. В українському перекладі цей колоронім змінився на *зеленово-сізе*, такий колір являється цілком характерним для моря. Проте таке кольоропозначення є оказіональним для української мови, як і *greeny-grey* - для анг-

лійської. Незвичною є метафора *froth-chained sea*: якщо спробувати розвернути її, то вийде *море, оповите ланцюгом піни*. Варіант *піняве море* є гарним, проте тут було використано прийом опущення: *chained* не звучить у тексті перекладу

Художня своєрідність романів Джерольда Даррелла – використання епітетів, зокрема, **зооморфізмів** (з грец. – тварина і образ), що переносять форми тваринного світу на зображення людей. У своїх творах письменник загострює увагу читача на одній особливості зовнішності людини, на основі якої він проводить паралель із твариною, що робить зовнішність цього персонажа більш яскравою. Таким чином він порівнює жінку зі старим конем чи китом, підкреслюючи її похмурість і понурість чи потужність. Зооморфні порівняння посилено епітетами *huge, surfacing* і метафорою *surged out*. Особливість цього художнього засобу полягає не стільки у зіставленні жінки і кита за розміром, а ще й у враженні, яке вони здійснюють: їх поява - несподівана, потужна, можливо, навіть лякаюча. Далі ми зустрінемо незвичних тваринок броненосців (*hairg armadillos*), котрих було порівняно із полковниками у відставці, які насолоджуються відпочинком. Дивні та маловідомі тварини завдяки зіставленню стають майже близькими. До речі тут присутнє авторське «я», можливо, саме через це такі незвичні тваринки не викликають у нас негативного ставлення. У даному фрагменті було збережено порівняння, і читач має змогу відчутти, як зворушливо автор ставиться до світу тварин. Прийом опущення не зіпсував цю картину.

Для того, щоб підкреслити безглуздий і навіть пошарпаний зовнішній вигляд людини, автор порівнює її з вареною креветкою, вказуючи при цьому на яскравий рум'янець. Тим самим Даррелл створює образ смішного на вид товстого коротуна сонного виду. При перекладі прикметник *somnambulistic* було втрачено: очевидно, у цьому місці перекладач вирішив застосувати прийом опущення, але образ червоної креветки було збережено завдяки еквіваленції:

«By contrast, Michael was a short, fat, somnambulistic little man who looked like a well-boiled prawn». [7, с. 119] «Коротконогий флегматичний товстун Майкл скидався на варену креветку.» Образ доповнюється такими епітетами, як *short, fat, somnambulistic* (у Британії *well-boiled* якраз має значення *переварений*). Слово *fat* звучить в україн-

ському тексті як товстун, а *short ma little* перекладач поєднав в одне. У даному випадку застосовано прийом конверсії. Іноді підхід автора до опису людини та порівняння його із твариною буквально вражає. Через зіставлення стає очевидним, що іноді письменник вважає птахів інтелектуально розумнішими за людину. Проте у цьому порівнянні Джеральд Даррелл показує виключно своє ставлення до птахів і повідомляє нам власну думку:

«The minute figure on the bed lifted thin, pale lids and looked at me with great tawny eyes that were as bright and intelligent as a bird's» [7, с. 223]/ **«Тендітна жінка підвела прозорі очі, блідні повіки і глянула на мене карими очима, ясними й розумними, мов у птаха».**

У виразі *the minute figure* немає ніякого натяку на стать героя, ми можемо виявити її тільки з широкого контексту. Перекладач, знаючи це, використав прийом конкретизації (тендітна жінка). Тобто узагальнююче англійське слово було замінено на більш конкретне українське.

Колоронім *tawny* у даному прикладі перекладається як «темно-жовтий, коричнево-жовтий, смаглявий». Отже, ця жінка мала незвичний колір очей, у неї були не просто карі очі. Проте через прийом генералізації цей момент було втрачено.

Образ пташки для нашої культури не несе в собі характеристики неймовірно розумної тварини, і було б дивно побачити людину з такими очима. Проте для Джеральда Даррелла як зоолога ці створіння виявились розумними. Для нас таке порівняння, навпаки, вказує на невеликий розум і здібності. У цьому фрагменті відчутно, що автор володіє своїм особливим, нестандартним світовідчуттям, тому його порівняння такі цікаві, а тексти читаються легко, на одному подиху.

Важливе значення при перекладі має фонові інформація - соціокультурні факти, характерні лише для певної національності, засвоєні масою її представників та відображені у мові даного народу. Зміст фонові інформації охоплює все те, що називають реаліями.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, твори Джеральда Даррелла мають свій індивідуальний стиль. Його романи можна віднести як до художнього стилю, так і до наукового. Тому допускається різноманітність текстотворення, структури та мовного наповнення. Для нас цікавим є те, як автор-

ський стиль письменника, його метафори та порівняння передаються при перекладі. Ознайомившись із романами «Моя сім'я та інші звірі» і «Земля горохів», ми переконуємось у необхідності виваженого застосування перекладачем найрізноманітніших прийомів. Дуже важливим фактором є культура, цей момент неодмінно доводилось враховувати при відтворенні українською мовою. Інколи перекладач намагався зберегти алітерацію та асонанс для того, щоб текст не губив милозвучності, наявної в оригіналі.

Образи, які малює Джеральд Даррелл, збережені майже в усіх фрагментах, проте інколи здійснювались спроби адаптувати текст до культури читача, і зміни образів при цьому не завжди були виправданими.

При використанні прийому опущення перекладач намагався компенсувати випущені моменти в іншій частині речення. Інколи застосовувались милозвучні, поетичні слова, які додавали твору загадковості. На нашу думку, прийоми конкретизації та генералізації використовувались перекладачем доволі часто. Проте в окремих випадках можна було підібрати один із варіантних відповідників, не змінюючи оригіналу. Слід відзначити застосування у тексті конверсії: перекладач ніби грав зі словами, перебираючи всі можливі варіанти, та у кінцевому результаті вибирав один із найкращих. Таким чином, своєрідність романів Джеральда Даррелла залишає широке поле діяльності для кожного перекладача й дослідника творчої спадщини письменника.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Тер-Минасова С. Язык и межкультурная коммуникация – М. Слово, 2000 – 624 с.
2. Казакова Т. Художественный перевод СПб.: Знание, – 2002, 112 с.
3. Бархударов Л. Тетради переводчика. – М.: Международные отношения, 1974. – 23 с.
4. Казакова Т. Практические основы перевода. English <=> Russian. –
5. Серия: Изучаем иностранные языки. – СПб.: «Издательство Союз», – 2001, – 320 с.
6. Дубенко О. Порівняльна стилістика – Вінниця: Нова Книга, 2005 – 223с.
7. Durrell, G. The Whispering Land / G. Durrell, 1979 – 367 p.
8. Durrell G. My Family and Other Animals. GB. Penguin Group, 1956 – 278 p.
9. Newmark Peter / A textbook of translation – Harlow: Pearson Education Limited, 2008 – 292 p.